

Лариса ЯНОВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-3275-0730

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

(Одеса, Україна) larisayanovskaya@ukr.net

ЕТНОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті досліджено питання етнокультурної діяльності вчителя історії засобами музейної педагогіки. Важливе місце в системі реформування освітньої галузі займає національна освіта. Історична освіта і музейна педагогіка мають великий потенціал у реалізації цієї мети. Запропонована нами модель етнокультурної діяльності вчителів історії засобами музейної педагогіки також сприятиме вдосконаленню професійної діяльності вчителя історії. У рамках теоретичної моделі основною метою цієї діяльності нами визначено спрямованість освітнього процесу на національний вектор. Задля реалізації поставленої мети ми визначили завдання, які об'єднують діяльність учителів історії з діяльністю музейних працівників (педагогів) (формування в учнів любові до своєї нації через зміст історичної освіти та освітнє середовище музею; розвиток ціннісних почуттів приналежності до своєї нації, усвідомлення етнічної самобутності свого народу з використанням музейних експонатів краєзнавчих музеїв; виховання толерантного ставлення до культури інших народів, які проживають на території України, за допомогою експонатів музеїв національних меншин). На першому етапі ми пропонуємо знайомити вчителів із предметом «музейна педагогіка», на другому – організувати взаємодію вчителів історії й музейних працівників (педагогів) задля розширення знань учителів про потенціал музею в освітньому історичному просторі і музейних працівників задля отримання знань з методики викладання історії в школі. Третій етап передбачає впровадження набутих знань у практику етнокультурної діяльності вчителя історії. Методологічною основою моделі, на нашу думку, мають стати історичний, аксіологічний, культурологічний та цілісний підходи. Запропонована модель етнокультурної діяльності вчителів історії засобами музейної педагогіки сприятиме більш ефективній роботі в напрямі покращення національної освіти в межах етнокультурної діяльності із залученням в освітній процес засобів музейної педагогіки.

Ключові слова: *етнокультурна діяльність, полікультурне середовище, етнопедagogіка, музейна педагогіка, педагогічна модель.*

Larisa YANOVSKAYA,

orcid.org/0000-0003-3275-0730

Candidate of Pedagogical Science,

Associate Professor of the Department of History and Methodology of Science

of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

(Odessa, Ukraine) larisayanovskaya@ukr.net

ETHNO-CULTURAL ACTIVITY OF THE TEACHER OF HISTORY AND BY MEANS OF MUSEUM PEDAGOGY

The article is focused on the problem of ethno-cultural activity of the history teacher by means of museum pedagogy. An important place in the system of reforming the educational sector is national education. Historical education and museum pedagogy have great potential in achieving this goal. Our model of ethnocultural activity of history teachers by means of museum pedagogy will also help to improve the professional activity of history teachers. Within the framework of the theoretical model, the main purpose of this activity is to determine the focus of the educational process on the national vector. To achieve this goal, we have identified tasks that combine the activities of history teachers with the activities of museum workers (educators) (the formation of students in the love of their nation through the content of historical education and the educational environment of the museum; the development of value feelings of belonging to their nation, self-awareness their people using museum exhibits of local history museums; fostering a tolerant attitude to the culture of other peoples living on the territory of Ukraine with the help of museum exhibits ational minorities). In the first stage we offer to acquaint teachers with the subject "museum pedagogy", in the second – to organize the interaction of history teachers and museum workers (educators) in order to increase teachers' knowledge about the potential of the museum in the educational history space and museum staff for teaching. The third stage involves the implementation of the acquired knowledge in the practice of ethno-cultural activities of the history teacher. In our opinion, the methodological basis of the model should be historical, axiological, cultural and holistic approaches. The proposed model of ethno-cultural activity of history teachers by means of museum pedagogy will facilitate more effective work towards improving national education within the framework of ethno-cultural activity with involvement in the educational process of means of museum pedagogy.

Key words: *ethnocultural activity, multicultural environment, ethnopedagogy, museum pedagogy, pedagogical model.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта переживає період реформування, що передбачає перехід до нових життєвих цінностей на основі гуманістичного підходу в процесі освітньої діяльності закладів освіти. Значущу роль у цьому відіграє національна освіта, в контексті якої музейна педагогіка посідає одне з важливих місць. Музейна педагогіка й історична освіта мають спільну функцію, що передбачає розвиток особистості шляхом ознайомлення її з духовно-матеріальним надбанням людства загалом і культурним досвідом українців як її складника. Також зазначені дисципліни забезпечують формування у молоді почуття національної ідентичності шляхом розуміння історії України, її культури в контексті всесвітньої історії.

Учитель історії в етнокультурній діяльності передає підростаючому поколінню знання про етнічну культуру через упровадження в освітній процес основних ідей українського етносу, використовуючи при цьому різні методи, прийоми, засоби, і одним з ефективних засобів, на нашу думку, є музейна педагогіка. Для використання в етнокультурній діяльності засобів музейної педагогіки вчитель історії має володіти знаннями щодо етнокультури українського етносу та народів, які проживають на території нашої держави.

Аналіз досліджень. Проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що теоретично-методологічні засади етнокультурної діяльності досліджували Ю. Бромлей, С. Арутюнов, В. Левкович та ін. Науковці С. Борисова, О. Красовська, Л. Паламарчук, М. Стельмахович, В. Струманський запропонували умови задля ефективного формування національної самоідентичності. У дослідженнях Г. Волкова, О. Гуренко, Д. Данилова В. Кириченко, Л. Коваль розглядалося питання формування етнокультурної компетентності студентів.

І. Бех та К. Чорна у своїх дослідженнях розкрили сутність таких понять, як «етнос», «нація», «ідентифікація». Учені доводять, що робота з елементами музеєзнавства є найбільш сприятливим середовищем для формування національної самосвідомості учнів (Бех І., Чорна К., 2014).

Головною метою історичної освіти, на думку методистів, є виховання поважного ставлення до матеріальної і духовної культури українського народу, доброзичливого та толерантного ставлення до культур інших народів, формування громадянина незалежної держави, який здатен жити і працювати в полікультурному суспільстві, в якому існують різні ідеології, виховання в учнів патріотичних почуттів, громадянської позиції,

національної свідомості, поваги до культурного спадку свого народу та народів інших держав. Організація освітньо-виховного процесу в школі має будуватися на надбаннях, традиціях, культурі українського народу та народів, які проживають на території нашої держави, тому що школа має бути невід'ємною від національної культури (М. М. Шимановський, Ю. С. Войцеховський, О. О. Вяземський, А. Ю. Стрелова, Ю. І. Мальований та ін.). І тому, на нашу думку, найбільш ефективними засобами в реалізації цих цілей історичної освіти може стати музейна педагогіка.

Т. Вайнберг та Н. Філіпчук розглядають музейну педагогіку як перспективний напрям у системі національної освіти. Л. Гайда досліджувала діяльність музеїв при закладах освіти. Р. Петронговський та Ю. Руденко вважають, що дієвими засобами в навчанні й вихованні підростаючого покоління є рідна мова, історія, культурно-духовна спадщина українського народу й народів, які проживають на її території, що представлені музейними експонатами.

Загалом, сучасні дослідження проблем музейної педагогіки свідчать, що музейне середовище позитивно впливає на історичну освіту (Т. Белофастова, В. Дукельський, І. Калиниченко, Ю. Ключко, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, І. Самсова та ін.).

Засадничі положення всіх державних документів у сфері освіти спрямовано на залучення учнів до нових цікавих сфер діяльності, і з-поміж іншого стає актуальною і музейна педагогіка. Перед освітніми та музейними закладами стоїть спільна освітня мета у формуванні свідомого ставлення до надбань української культури, шанобливого ставлення до культур інших народів, виховання патріотичних почуттів в учнів, формування національної свідомості підростаючого покоління, розвиток творчих здібностей дітей засобами музейної педагогіки.

З огляду на вищезазначене ми дійшли висновку, що музейна педагогіка є важливим чинником в етнокультурній діяльності вчителя історії, тому що має можливість збагачувати і розширювати освітній процес, впливати на духовно-емоційну сферу підростаючого покоління й емоційне сприйняття історичної освіти через музейні експонати, формувати національну самосвідомість через зміст історичної освіти та музейної педагогіки.

Отже, питання етнокультурної діяльності вчителя історії засобами музейної педагогіки є актуальним, що і зумовило тему нашого дослідження «Етнокультурна діяльність учителя історії засобами музейної педагогіки».

Метою статті є розгляд проблеми етнокультурної діяльності вчителя історії в полікультурному середовищі засобами музейної педагогіки та створення моделі етнокультурної діяльності вчителя історії засобами музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Ми вважаємо, що етнокультурна діяльність учителя історії в полікультурному середовищі з використанням засобів музейної педагогіки – це інтегроване поняття, яке передбачає теоретичну (знання з музейної педагогіки, наявність етнокультурних знань) і практичну (забезпечення самоусвідомлення національної спільноти, вміння застосувати знання про різноманітні етнокультури в освітньо-виховному процесі, організувати взаємодію між представниками різних культур України, залучати до навчально-виховної діяльності засоби музейної педагогіки) готовність учителя історії до професійної та етнокультурної діяльності. Етнокультурна діяльність сприяє формуванню національної самосвідомості, спираючись на культурні досягнення етносу в конкретному регіоні, які зберігаються в музеях.

Роль музею в навчально-виховному процесі сучасної школи та етнокультурній діяльності вчителя історії стає значущою, тому і повинна широко використовуватися вчителями в урочній та позаурочній діяльності. Завдяки музейному середовищу, музейним експонатам учитель історії може занурювати учнів в історичну епоху, розкривати визначні події історії України, героїчні подвиги українських історичних діячів, розширювати світогляд учнів. Музейні експонати допомагають виховувати почуття гордості за державу, шанобливе ставлення до пам'яток культури, до історичного минулого своєї держави.

Перед створенням теоретичної моделі етнокультурної діяльності вчителя історії засобами музейної педагогіки було проведено аналіз стану застосування вчителями історії засобів музейної педагогіки в етнокультурній діяльності, що дало можливість дійти висновку, що вчителі історії усвідомлюють важливість застосування музейної педагогіки в етнокультурній діяльності, однак вони показали невисоку обізнаність про зміст музейної педагогіки, тому й не готові до використання засобів музейної педагогіки в цій діяльності, не всі вчителі розуміють освітні можливості музейного середовища та важливість систематичних відвідин музеїв у межах шкільного курсу історії, а тому вважають достатнім організувати оглядову екскурсію раз на рік.

Готовність педагога до музейно-педагогічної діяльності передбачає наявність теоретичних

знань з музейної педагогіки та практичних умінь застосування елементів музейної педагогіки в процес історичної освіти та етнокультурної діяльності.

Вважаємо, що в навчальних закладах необхідно створювати атмосферу, яка сприятиме бажанню вчителів історії підвищувати свій професійний рівень знаннями з музейної педагогіки задля формування в учнів загальнолюдських цінностей, національної самосвідомості з урахуванням етнокультурної особливості певного регіону.

Задля реалізації поставленої в дослідженні мети було розроблено на теоретичному рівні педагогічну модель етнокультурної діяльності вчителів історії засобами музейної педагогіки, яка зможе забезпечити цілісність освітньо-виховного процесу. У моделі на теоретичному рівні визначено мету, завдання, методологічні підходи етнокультурної діяльності вчителів історії з використанням засобів музейної педагогіки. У межах моделі визначено етапи (I етап – підготовча робота з учителями історії, II етап – організація взаємодії вчителів історії з музейними працівниками (музейними педагогами), III етап – упровадження в практичну етнокультурну діяльність учителя історії набутих знань і умінь з музейної педагогіки).

Отже, основною метою етнокультурної діяльності вчителя історії засобами музейної педагогіки було визначено формування національної спрямованості освітнього процесу із залученням музейного середовища.

Для ефективної роботи етнокультурної діяльності вчителя історії в полікультурному середовищі засобами музейної педагогіки нами визначено основні завдання:

- формування в учнів любові до своєї нації через зміст історичної освіти та освітнє середовище музею;
- розвиток ціннісних почуттів приналежності до своєї нації, усвідомлення етнічної самобутності свого народу з використанням музейних експонатів краєзнавчих музеїв;
- виховання толерантного ставлення до культури інших народів, які проживають на території України, за допомогою експонатів музеїв національних меншин.

Основними методологічними підходами в етнокультурній діяльності вчителів історії засобами музейної педагогіки визначено: історичний (знання про історичне минуле українського народу, вклад представників інших національностей в боротьбу за незалежність нашої держави, сучасні події в житті українців); аксіологічний

(спрямованість на національні цінності); культурологічний (знання національної культури); цілісний (взаємозв'язок освітніх цілей навчально-виховного закладу і музею).

На першому (підготовчому) етапі має відбуватися знайомство вчителів історії з предметом «музейна педагогіка», розширюватися знання про культуру етнографічних груп, які проживають у регіоні.

На цьому етапі вчителі знайомляться з розвитком музейної педагогіки, з її предметом, цілями та завданнями, з основними формами роботи. Вчителі історії мають усвідомити освітню діяльність музею, отримати знання про засоби музейної педагогіки, які можна використовувати в етнокультурній діяльності освітньо-виховного процесу задля формування історичної та національної свідомості.

Музейна педагогіка має великий потенціал для виховання патріотичних почуттів учнів, формування в них національної свідомості через педагогічний процес з урахуванням полікультурного підходу. Музейні експонати (пам'ятки історії та культури) під час екскурсій, музейних уроків та уроків історії допомагають вчителю на високому естетичному та емоційному рівні розкривати історичну спадщину, національні особливості етносу, багатство й унікальність української культури та культури інших народів.

Вчителі отримують теоретичне обґрунтування актуальності застосування засобів музейної педагогіки в етнокультурній діяльності та розроблені методичні рекомендації з визначенням засобів музейної педагогіки в освітньо-виховному процесі історичної освіти. Задля цього запропоновано різні форми роботи, як-от: лекції, бесіди, семінари, круглі столи, майстер-класи, педагогічні практикуми. За основу в методичних рекомендаціях вибрано роботи І. Беха, К. Чорної, В. Кириченко, О. Караманова.

Результатом проведеної на першому етапі роботи мають стати поглиблені знання вчителів історії з основ музейної педагогіки, розширення знань про освітній потенціал музею в етнокультурній діяльності.

Головним критерієм розширення знань учителів щодо етнокультури національних меншин регіону буде сформована здатність учителя історії до роботи в полікультурному середовищі освітнього закладу. Вчитель зможе заздалегідь передбачати та запобігати міжетнічним конфліктам в освітньому закладі та за його межами, покращувати національні взаємини між представниками різних етнічних груп.

На другому етапі запропоновано організувати взаємодію вчителів історії з музейними працівниками (музейними педагогами).

Вчителі історії разом із музейними педагогами будуть розробляти плани-конспекти музейних уроків. Вчителі мають учитися застосовувати елементи музейних експонатів у шкільній програмі з історії, а музейні педагоги – оволодівати методикою організації навчального процесу в музейному середовищі.

Основними формами на другому етапі мають стати: спільні наради вчителів і музейних працівників задля коректування діяльності, круглі столи за участю вчителів і музейних працівників, організація екскурсій (тематичні, інтерактивні); музейні уроки; тематичні музейні заняття; майстер-класи; спільні дослідницькі міні-проекти.

Результатом спільної науково-дослідницької діяльності може стати створення бази даних музейних установ (міста, області, України) з переліком музейних експонатів, які можна використовувати на уроках історії відповідно до навчальної програми та цілей виховної роботи вчителів історії та класних керівників.

На третьому етапі запропоновано активізувати етнокультурну діяльність учителів історії з використанням засобів музейної педагогіки в практичній діяльності. Задля активізації етнокультурної діяльності вчителів нами запропоновано організувати тематичні тренінги, секції вчителів різних дисциплін щодо обговорення (дискутування) питань з етнокультурної тематики та використання елементів музейної педагогіки в історичному освітньому процесі.

Важливе місце у викладанні історії в школі посідають «музейні» уроки, завдяки яким учитель у межах вивчення шкільного курсу історії України, народознавства, країнознавства знайомить учнів з історією, природою, економікою, культурою свого регіону та України в цілому за допомогою музейних експонатів. «Музейні» уроки – це частина освітнього процесу, де формуються соціальні та культурні вміння учнів науково-дослідними, художніми та естетичними методами і формами навчання. Це особливий метод навчання, завдяки якому відбувається розширення національного світогляду за рахунок діалогу між учнями і минулим нашої держави у вигляді музейної експозиції.

Результатом організованої роботи на третьому етапі є сформоване вміння практично організувати вчителями історії етнокультурну роботу із застосуванням засобів музейної педагогіки в освітньому процесі школи та в умовах музейного середовища. Також учителями історії в освітньому

закладі може бути створено краєзнавчий музей, що дає можливість організувати з учнями пошуково-етнографічну діяльність, де вчитель разом з учнями може збирати та записувати легенди свого краю, маловідомі звичаї та обряди українців, які проживають у певному регіоні, збирати колекцію побутових та господарських речей, проаналізувати експонати цієї колекції з історичної та краєзнавчої точки зору, дослідити особливості регіональної вишивки тощо.

Висновки. Отже, етнокультурна діяльність вчителя історії з використанням засобів музейної педагогіки, на нашу думку, буде більш ефек-

тивною, якщо в навчальному закладі буде організовано цілеспрямовану роботу за визначеною моделлю. Вчителі отримають знання з музейної педагогіки, розпочнуть більш плідну роботу з музейними працівниками (музейними педагогами), зможуть завдяки отриманим теоретичним знанням упроваджувати в практичний процес засоби музейної педагогіки.

У подальшому в межах нашого дослідження стане впровадження запропонованої моделі етнокультурної діяльності вчителів історії засобами музейної педагогіки в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України. Програмно-виховний контекст. Київ, 2014. 48 с.
2. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 «Теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності». Київ, 2003. 17 с.
3. Вайнберг Т. Б., Хавіна С. Я. Музейна педагогіка – перспективний напрям у сучасній системі національної освіти. *Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота*. 2014. № 2 (02). С. 2–7.
4. Валенкевич О. В. Становлення та розвиток музейної педагогіки. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 48–52.
5. Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю. Методические рекомендации учителю истории. Основы преподавательского мастерства : практ. пособ. Москва : Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 2000.
6. Гайда Л. А. Становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України. *Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність* : матеріали обласної наук.-метод. конф. Кіровоград : Вид. КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. С. 6–19.

REFERENCES

1. Bekh I. D., Chorna K. I. (2014) Natsionalna ideia v stanovlenni hromadianyna-patriota Ukrainy. Prohramno-vykhovnyi kontekst [National idea in becoming a citizen-patriot of Ukraine. Program-educational context]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bielofastova T. Yu. (2003) Pedahohichni zasady diialnosti muzeiu yak sotsialno-kulturnoho tsentru [Pedagogical principles of the museum as a socio-cultural center]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Vainberh T. B. & Khavina S. Ya. (2014) Muzeina pedahohika – perspektyvnyi napriam u suchasni systemi natsionalnoi osvity [Museum pedagogy is a promising direction in the modern system of national education]. *Vyvchajemo ukrainsku movu ta literaturu. Pozaklasna robota*, 2, 2–7 [in Ukrainian].
4. Valenkevych O. V. (2015) Stanovlennia ta rozvytok muzeinoi pedahohiky [Establishment and development of museum pedagogy]. *Problemy osvity : nauk.-metod. zb. Instytutu innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy*. Kyiv 85, 48–52 [in Ukrainian].
5. Vyazemskij E. E. & Strelova O. YU. (2000) Metodicheskie rekomendacii uchitelyu istorii. Osnovy prepodavatel'skogo masterstva [Guidelines for the history teacher. Teaching Basics]. Moskva: VladoS [in Russia].
6. Haida L. A. (2008) Stanovlennia i rozvytok muzeiv pry navchalnykh zakladakh Ukrainy [Formation and development of museums in educational establishments of Ukraine] *Ukrainskyi muzei pry navchalnomu zakladi: istoriia i suchasnist. Kirovohrad: Koippo*, 6–19 [in Ukrainian].